

Tóth János

Bioetika –
Gyermekvállalás mint morális kérdés –
Kategorikus imperatívusz alkalmazása II.

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen
készült az Európai Unió támogatásával.

Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

13.3 LECKE KATEGORIKUS IMPERATIVUS ALKALMAZÁSA II.

Ebben a leckében is a kategorikus imperatívusz szempontjából vizsgálom a vállalt gyerekek számára vonatkozó morális döntést. Míg az előző lecke egy modell szituációt elemzett, ez a lecke az elemzést kiterjeszti a valóság irányába. Amellett érvelek, hogy a kategorikus imperatívusból az következik, hogy minden embernek 2-3 gyerek vállalására kell törekednie. Ennek a maximának az univerzalitása egyaránt megoldást ad a népességrobbanásra és a demográfiai téltre. Érintem azt a problémát is, hogy néhány szerző a kategorikus imperatívusz második formulájára hivatkozva érvel egy univerzális jellegű antinatalizmus mellett.

13.3.1 Modell és a valóság

Oldjuk fel az előző fejezetben megfogalmazott idealizált előfeltevéseket (i-iv) és vizsgáljuk meg, hogy ez hogyan befolyásolja a következtetéseket.

(i') **A valóságos gyermekvállalás nem minden esetben történik szabadon és racionálisan. Ennek a hiányosságoknak, korlátnak lehetnek társadalmi és egyéni oka.**

A gyermekvállalás szabadságát sokáig a fogamzásgátló eszközök és módszerek ismeretének a hiánya korlátozta. Egy ilyen helyzetben a gyermekvállalás nyilvánvalóan nem lehetett tudatos, szabad, racionális és morális döntés következménye. A modern technika és társadalom azonban biztosítja ezeket az eszközöket és feltételeket így a gyermekvállalás főszabály szerint tudatos, szabad és racionálisan döntés következménye. Ebből azonban nem következik automatikusan a morális döntés.

Fogamzásgátló tabletta.

Forrás:

https://en.wikipedia.org/wiki/Family_planning#/media/File:Ortho_tricyclen.jpg

Nyilvánvaló különbség van a tudatos és a morális döntés között. Minden erkölcsi döntés tudatos döntés, de fordítva ez már nem igaz. Azaz, a tudatos döntés egy nagyobb halmazt jelent, amely magába foglalja a morális és az amorális döntéseket is. Ennek következménye az afrikai népességrobbanás és az európai természetes (természetellenes) fogyás. Ezek a demográfiai válságok teljesen elkerülhetők lennének, ha az emberek nemcsak tudatosan, hanem egyben morálisan is döntenének a gyermekeik számáról. Kanti értelemben valaki akkor dönt morálisan a gyermekvállalásról, ha döntését nemcsak a saját individuális érdekei határozzák meg, hanem a kategorikus imperatívusz is.

Előfordulhat, hogy a gyermeknemzésre a nő megerőszkolásának az eredményeképpen kerül sor. Ekkor a nő részéről nincs szó szabad döntésről és éppen ezért nem feltétlenül fog morálisan viszonyulni a terhességéhez.

Az államok esetenként bürokratikusán próbálják korigálni a demográfiai (jelesül termékenységi) láthatatlan ökol negatív hatását. Az emberek kényszersterilizálása vagy éppen a fogamzásgátló eszközök betiltása nyilvánvaló példái az ember reprodukciós szabadságát megszüntető, tehát kantiánus szempontból immorális és rossz bürokratikus beavatkozásoknak. A népesedési válság kantiánus megoldása azt jelenti, hogy a társadalom segíti az embereket abban, hogy szabadon, racionálisan és felelősen döntsön a gyermekeinek a számáról.

(ii') A valóságban vannak akik nem találnak párt maguknak, vannak meddő párok, vannak, olyan párok, akik nem tudnak megegyezni abban, hogy hány gyereket akarnak, és természetesen arra is van példa, hogy a szülők elhanyagolják a gyermekeiket. Az utóbbi kategóriához tartozó szülők nemcsak morálisan, hanem jogilag is elítélhetők.

Az in vitro megtermékenyítés folyamatának a sémája.

Forrás:

<https://en.wikipedia.org/wiki/Infertility#/media/File:IVF.jpg>

Sokan úgy gondolják, hogy egy meddő pár gyermektelensége nem ítéhető el etikai szempontból, hiszen a gyermektelenség nem szabad és tudatos döntés következménye. Elvileg a modern reprodukív technikák, illetve örökbefogadás segítségével ezek az emberek is követhetik a kategorikus imperatívuszt és így kétgyerekes szülővé válhatnak.

Előfordulhat az is, hogy az alany gyereket szeretne, de a párja nem szeretne gyereket, vagy egyáltalán nincs párja. Ebben az esetben is felmerülhet, hogy az alany gyermektelensége nem minősíthető etikai szempontból, hiszen a gyermektelensége nem a saját szabad és tudatos döntésének a következménye, hanem annak az élethelyzetnek a következménye, amiben él. Ez persze igaz, de az is igaz, hogy az alanynak jelentős befolyása van a saját élethelyzetére.

Először is szögezzük le, hogy ezek kivételes helyzetek; a fő szabály az, hogy a gyermekvállalás szabad és tudatos döntés következménye, és mint minden szabad és tudatos döntéssel kapcsolatban, így a gyermekvállalással kapcsolatban is felmerülhetnek etikai szempontok.

Magányosságból, meddőségből, homoszexualitásból csak nemzés útján történő gyermekvállalás lehetetlensége következik, az örökbefogadás útján vagy éppen a modern reprodukív technikák segítségével történő gyermekvállalás ezekben az esetekben is bekövetkezhet. Tehát a kategorikus imperatívuszt minden tudatos, szabad, racionális és morális ember képes alkalmazni a gyermekvállalás esetében is.

(iii') **Figyelembe a csecsemőhalandóságot és azt, hogy kevesebb lány születik, mint fiú, ezért a fejlett országokban a makroszintű termékenységi célértéknek nem kettőnek, hanem 2,1 gyerekek kell lennie.** Tehát a valóságos körülmények között a kategorikus imperatívusból az következik, hogy az embereknek minimum kettő és maximum három gyereket kell akarnia.

A kategorikus imperatívusz ebben az esetben is egy rendkívül szigorú előírást jelent. Azt követeli meg ugyanis, hogy minden egyes ember egyénileg is 2-3 gyereket vállaljon. Miközben az adott népesség fennmaradása csak azt követeli meg, hogy a termékenységi ráta statisztikai átlagban 2,1 gyerek/nő legyen.

Az akaratnak ez a morális maximája minden emberre vonatkozik függetlenül attól, hogy az milyen nemű, rasszú, etnikumú, vallású vagy éppen milyen régióban él. A kategorikus imperatívusz a hangsúlyt az akarásra és nem a következményekre teszi, amit számtalan ok befolyásolhat. Ezért, ha az alany mindent megtesz azért, hogy kettő vagy három gyereket felneveljen, de ez a terve mégsem sikerül, akkor ezt a kudarcot morális szempontból nem szabad felróni az alanynak. Az egy másik kérdés, hogy a modern világban mi számít *vis majornak* a?

Például felmerülhet a kérdés, hogy az egyedülállóság tekinthető-e egy ilyen *vis majornak*? Nem, mert örökbefogadással és a reprodukív technikák alkalmazásával elvileg az egyedülálló ember is teljesítheti a gyermekvállalásra irányuló morális kötelezettségét.

Az egy másik kérdés, hogy egy egyedülálló embernek hány gyermeket

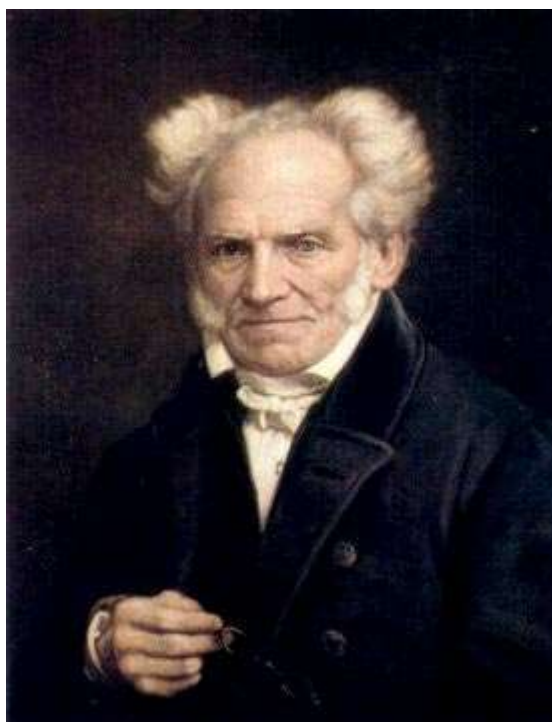
kell felnevelnie? Ha egy párban élő embernek a kategorikus imperatívusz alapján kettő vagy három, akkor egy egyedülálló embernek *egy vagy két gyermeket kell felnevelnie*.

Ezzel az erkölcsi konklúzióval szemben a következő kifogás merülhet fel: *minden gyermeknek joga van egy anyához és egy apához*. Az egyedülálló emberek esetében nyilvánvalóan ütközik ez a két elv, de az alanyak a gyermeknevelésre vonatkozó erkölcsi kötelezettsége erősebb, mint a gyermekeknek a joga az anyához és az apához. Ez utóbbi elvárás jelenleg sem teljesül minden esetben (pl. válás, az egyik szülő halála).

(iv') **Valójában az emberiség sok politikai és kulturális egységből, országokból és népekből áll.** Ezek demográfiai mutatóiban pedig nagy különbségek vannak. Felmerül a kérdés, hogy egy kantianus ember a gyermekvállalásra vonatkozó döntésében figyelembe veheti-e a saját nemzetének a speciális helyzetét? Erre a kérdésre egy „nem, de” válasz adható. Természetesen egy kantianus embernek minden körülmények között követnie kell a kategorikus imperatívuszt. Ugyanakkor ez a parancs lehetőséget ad kettő vagy három gyerek vállalására is. Ezért egy európai kantianusnak célszerű preferálni a három gyermeket, hiszen honfitársai 2,1-nél kevesebb gyermeket vállalnak. Ezzel szemben egy afrikai kantianusnak célszerű preferálni a két gyermeket, hiszen a honfitársai 2,1-nél több gyermeket vállalnak. Tehát egy kantianus ember, ha akarja, akkor ezt a regionális szempontot is figyelembe veheti, ez azonban nem morális kötelezettsége.

13.3.2 A második formula

Érdekességként megemlítem, hogy vannak olyan filozófusok (**Julio Cabrera, David Benatar és Karim Akerma**), akik szerint a gyermekvállalás ellentétes a kategorikus imperatívusszal, jelesül annak második (tartalmi) meghatározásával. Ez a következőképpen szól: „*Cselekedj úgy, hogy az ember-mivoltot, a te személyedben és minden egyéb személy esetében is, mindig célként kezeld, soha nem csupán eszközként.*” (Kant 1922).

Arthur Schopenhauer (1788-1860) szintén antinatalista álláspontot képviselt. Forrás: <https://es.wikipedia.org/wiki/Antinatalismo#/media/Archivo:Schopenhauer.jpg>

A fenti szerzők szerint egy csecsemőt a szülei saját maguk kedvéért hoznak a világra, sőt van olyan vélemény is, hogy elvileg lehetetlen megteremteni valakit a saját érdekében. Ebből azt a következtetést vonják le, hogy nem szabad gyereket vállalni. Ezek a filozófusok lényegében azt állítják, hogy egy kantianus emberekből álló közösségnek erkölcsi kötelessége kihalni. Ez a konklúzió nyilvánvalóan helytelen, sőt abszurd. Természetesen ezt Kant sem állította, sőt ezt az antinatalista pozíciót teológiai és meta-etikai okok miatt is elutasítaná.

Kant csak azt hangsúlyozza, hogy a szülő kötelessége boldoggá tenni a gyermekét. Tehát a kategorikus imperatívusz második meghatározásából nem következik a gyermekvállalás általános tilalma. Ez a parancs csak azt hangsúlyozza, hogy embert nem szabad csak eszközként használni. Ebből persze levezethető az is, hogy egy embert nem szabad csak eszközként való használat érdekében létrehozni. Lehetnek olyan szélsőséges esetek, például a *Nővérem húga* című film története, amikor a szülők csak azért nem zenek gyereket, hogy eszközként használják. Ezek a kivételes helyzetek morálisan nem elfogadhatók. Azonban még ebben az esetben is a morális problémát nem a hűg megszületése jelenti, hanem eszközként való használata. Szerencsére ez probléma ritka, a tipikus szituáció az, hogy a szülők a gyermekük jólétére törekszenek.

Tehát a kategorikus imperatívusz első (formális) megfogalmazásából az következik, hogy minden embernek morális kötelezettsége párt találni és két-három gyerek vállalására törekednie. A kategorikus imperatívusz második megfogalmazásából pedig az következik, hogy a szülők „*soha nem csupán eszközként*” tekintsenek ezekre a gyermekekre.

(Tóth János, SZTE)

Kérdések

1. Mi a következménye annak, hogy a gyermekvállalás nem minden esetben racionális és szabad döntés következménye?
2. A meddő párok problémájára milyen megoldást adható napjainkban?
3. A csecsemőhalandóság és a lányszülések alacsonyabb aránya hogyan befolyásolja a gyerekek számára vonatkozó morális gyermekvállalást?
4. Az emberi közösségek sokfélesége hogyan befolyásolja a gyerekek számára vonatkozó morális gyermekvállalást?
5. A kategorikus imperatívusz második megfogalmazásából m i következik a morális gyermekvállalásra?

Szakirodalom

Boros Gábor (2007, szerk.): *Filozófia*. Akadémiai Kiadó. Budapest.

- H. Puls (2016): Kant's Justification of Parental Duties, *Kantian Review*, 21 (1) pp. 53-75
- Immanuel Kant: *Az erkölcsök metafizikájának alapvetése. A gyakorlati ész kritikája. Az erkölcsök metafizikája.* Gondolat, Budapest, 1991. 105-295;
- Kovács József (2006): *A modern orvosi etika alapjai.* Medicina Kiadó. Budapest. (127-156.o.)
- Sir David Ross (2005): *Kant etikája.* Gond-Cura Alapítvány, Budapest, 62-92.o.
- Tóth I. János (2016): Az alacsony mértékű gyermekvállalás morális vonatkozásai. *Létünk (Újvidék)* 3 pp 37-51.
- Tóth I. János (2018): A fenntartható népesség elvi kérdései. *Valóság: Társadalomtudományi közlöny* LXI: 12 pp 1-8

